RÓMSKA KOMUNITA MESTA REVÚCA

Patricia Šefranová, Zuzana Rampašeková, Daša Oremusová

Abstract

The presented contribution is focused on a historical development of settlement of the Roma population in Europe as well as in Slovakia. It deals with the institutional and program ensuring that minorities through the regional offices of the Office of the Plenipotentiary for Roma communities, who to develop strategic documents bringing development concepts, plans and measures to solve the problems of the Roma minority. The contribution provides statistical information on numbers of Roma ethnitown district Revúca and town of Revúca within The census of population, houses and flats in years 2001 and 2011, which compares the same time. Cartographically processed locate the four settlements of the Roma minority in Revúca by categories of settlements and their infrastructure. It provides an overview of the specifications of this population, which are the image of their character, verbal as well as social expression. As some manifestations of the Roma population is social rules excluded, the Government of Slovak republic possibilities of solutions this situation proceeded by drafting the government documents in the education system, which the individual institutions presented in the article secured. The contribution on the results of the questionnaire the relations between the minority population and the Slovak nationality and also the possibilities of solutions this issue presented.

Keywords: development of population, settlement, education, institutions for the Roma population

Úvod

Rómska problematika je jednou z aktuálnych tém, ktorá je súčasťou aktivít orgánov Európskej únie, či inštitúcií a odborníkov v Slovenskej republike. Je to každodenná téma týkajúca sa majoritnej časti obyvateľstva v rôznych častiach Slovenska ako aj mesta Revúca.

Napriek tomu, že sa k rómskej národnosti v roku 2011 hlásilo len 360 obyvateľov mesta Revúca (2,8 %), neoficiálne štatistiky o ich počte a zvyšujúca sa potreba integrácie týchto obyvateľov medzi majoritu sa stali podnetom pre spracovanie témy.

Cieľom predkladaného príspevku je poskytnutie informácií o histórii vývoja počtu obyvateľstva, lokalizácii súčasného osídlenia a problematike vzdelávania rómskeho obyvateľstva na Slovensku a v meste Revúca. Zároveň sa pokúša navrhnuť riešenia sociálneho začlenenia prostredníctvom vzdelávania. Nakoľko

mesto Revúca patrí do Banskobystrického kraja, ktorý je počtom Rómov na 3. mieste v rámci Slovenska (Štatistický úrad SR, 2013), rozhodli sme sa sledovať túto problematiku práve v ňom.

Teoreticko-metodické východiská

Dlhodobu a významne k problematike Rómov prispievajú svojimi publikáciami viacerí autori. Začiatky osídľovania Slovenska Rómami charakterizuje vo svojej publikácii Mann a kol. (2000). Ich osídľovanie sa spomína už v roku 1417, keď južným Slovenskom prechádzala veľká skupina Cigánov, ktorá sa na našom území rozdelila na viacero vetiev a ďalej pokračovala Európou. Autor uvádza vývoj počtu obyvateľstva rómskej národnosti, ako aj ich lokalizáciu v rámci osád, ktoré kartograficky znázorňuje.

Dôvodmi usadzovania sa Rómov na Spiši, ktorý bol v období osídľovania bohatým krajom, opisuje Horváthová (1964). Uvádza tiež vlastnosti a charakter spôsobu života Rómov, ktorí sa živili prevažne drobnými nestálymi zamestnaniami ako veštenie a krádeže. Na druhej strane poukazuje na ich nadanie, ktoré vynikalo predovšetkým hudobným umením.

Vývoj počtu obyvateľstva rómskej národnosti ako aj ich lokalizáciu v rámci osád priestorovo znázorňuje Kandráčová (2010). Uvádza, že v r. 1770 žilo na Slovensku 18 - 20 000 Rómov, najmä v južných oblastiach. V Bratislavskej stolici ich bolo okolo 2500, v Nitrianskej 2000, na Gemeri 1800, v Šariši 1500, v Trenčianskej župe 600, na Spiši 500 a v Turci okolo 100. Ak porovnáme tieto údaje so súčasnými hodnotami Štatistického úradu SR (ŠÚ SR, 2013), najväčší podiel Rómov je v krajoch východného Slovenska (Prešovský a Košický). Zmeny v lokalizácii nastali hlavne po roku 1918, keď bol Cigánom – Rómom priznaný štatút národnosti. Po tomto období nastal enormný nárast počtu obyvateľstva rómskej národnosti, čo sa prejavilo pri sčítaní ľudu v roku 1930. Súčasný stav lokalizácie tejto národnosti sa potvrdil práve pri uvedenom sčítaní, kedy pomer Rómov v častiach východ:stred:západ Slovenska bol v podiele 47:25:28. Autorka v uvedenom príspevku kartograficky spracováva geografické rozšírenie Rómov v roku 2000 z hľadiska lokalizácie a počtu osád na Slovensku. Rozoberá tiež niektoré základné demografické špecifiká rómskej populácie, ako je prirodzený a migračný pohyb obyvateľstva, veková štruktúra, religiózna štruktúra, vzdelanosť a sociopatologické javy.

Vybrané aspekty štruktúry rómskeho obyvateľstva v regiónoch východného Slovenska ako aj na Slovensku všeobecne rozoberajú Michaeli a kol. (2003) a Michaeli (2004). Ťažisko záujmu uvedených prác spočívalo v analýze demografických ukazovateľov, konfesionalnej a vzdelanostnej štruktúry, zamestnanosti a trestnej činnosti, ktoré sú pre rómsku národnosť charakteristické.

Chudobu rómskeho obyvateľstva, jej prejavy ale aj príčiny spracovávajú Veselovský (2012) a Šolcová (2012). Téma príspevku sa sčasti venovala aj

Šefranová (2013).

Pre splnenie cieľov práce boli použité viaceré metódy. Prostredníctvom *historicko-geografickej metódy* ako aj *metódy vysvetľujúceho opisu* boli spracované zmeny vo vývoji a lokalizácii obyvateľstva rómskej národnosti. *Štatistické a matematické metódy* boli využité pri spracovaní demografických údajov k roku 2001 a 2011, ktorých výstupom sa stali tabuľky a grafy. *Kartografickou metódou* boli vyhotovené mapy lokalizácie a dochádzky rómskeho obyvateľstva do mesta Revúca. Využitá bola tiež *dotazníková metóda*, ktorú sme zamerali na zisťovanie názorov obyvateľstva slovenskej národnosti, na spolužitie s obyvateľmi rómskej národnosti a tiež na riešenie problematiky vzdelávania sociálne znevýhodnených žiakov v meste Revúca.

História osídľovania rómskym obyvateľstvom

Počet Rómov sa v súčasnosti podľa údajov Európskej únie odhaduje na 10 – 12 miliónov, pričom sú považovaní za najväčšiu etnickú menšinu v Európe. Je známe, že ich pravlast' nájdeme v Indii (Mann a kol., 2000), kde sa zaraďovali medzi chudobnú skupinu obyvateľstva žijúcu kočovným spôsobom. Predkovia dnešných Rómov opúšťali Indiu v priebehu 9. a 10. storočia, kedy putovali cez Perziu, Arméniu, Byzanciu až do Uhorska (mapa 1).

Pri prechode Perzskou ríšou pobudli v Arménii, odkiaľ jedna skupina postupovala cez dnešnú Sýriu, Gibraltársky prieliv až do Španielska. Druhá početnejšia skupina postupovala cez Malú Áziu do súčasného Grécka (Mann a kol., 2000). V období preberania nadvlády osmanskými Turkami nad kresťanskou Byzantskou ríšou z dôvodu šírenia moslimského náboženstva a zväčšovania svojho vplyvu, koncom 11. storočia, sa Rómovia v Európe objavujú po prvý krát (Hancock, 2005).

Do Európy prichádzali Rómovia v skupinách. V 15. storočí prechádzala jedna zo skupín územím Slovenska na čele s „kráľom“ Sidelom. Táto približne tristočlenná skupina sa v roku 1417 vydala do Košíc a odtiaľ južným Slovenskom do Bratislavy a ďalej na západ. Prezentovali sa ako pútnici z Malého Egypta v dôsledku čoho ich obyvatelia prijímali, dokonca vydávali ochranné listiny – glejty (Mann a kol., 2000). Od polovice 15. storočia sa však tento vzťah európskeho obyvateľstva k Rómom postupne menil. Cirkev upozornila, že správanie sa kočujúcich Rómov nie je v zhode s vtedajšou mienkou o kresťanských kajúcnikoch. Boli porušovateľmi kresťanskej morálky. Následkom tohto odsúdenia sa pohostinstvo zmenilo na otvorené nepriateľstvo, prenasledovanie, mučenie až popravy.

Prvá zmienka o pobyte Rómov na Slovensku pochádza z roku 1322, v ktorej spišskonovoveský richtár uviedol prítomnosť Cigánov v okolitých lesoch patriacich rodine Mariássyovcov (Mann a kol., 2000). K usadzovaniu rómskych rodín na okraji slovenských miest, ako aj k príchodu početných skupín Rómov zo

západnej Európy, došlo v priebehu 16. a 17. storočia. V 18. storočí žili Rómovia už na celom území Slovenska (Dubcová a kol., 2008). Pôsobili na našom území ako kováči, hudobníci i vojaci. V 18. storočí, počas vlády Márie Terézie a Jozefa II., boli vydané nariadenia so zameraním na asimiláciu Rómov.

Mapa 1: Migrácia Rómov do Európy

Map 1: Migration of Roma into Europe

Zdroj: Mann a kol., 2000

Obdobie druhej svetovej vojny je charakterizované ako najsmutnejšia kapitola súčasných dejín Rómov. Rómovia boli považovaní za menejcennú skupinu, ktorá nemá právo na život (Mann a kol., 2000) a stali sa súčasťou plánu „Európa bez Cigánov“. Nacisti nazvali Rómov pliagou, ktorú je potrebné zbaviť ľudskosti a vyčleniť zo zvyšku spoločnosti (Hancock, 2005). Počas vojny boli na Slovensku založené viaceré pracovné útvary pre Židov, ale aj asociálov, medzi ktorých patrili i „Cigáni bez pracovného pomeru“. Takýto tábor bol zriadený v roku 1943 v Revúcej, kde pracovali na budovaní železnice na trase Revúca – Tisovec (Mann a kol., 2000). Odhaduje sa, že v rokoch 1939 – 1945 bolo zavraždených trisotisíc Rómov (Mann a kol., 2000). Po skončení vojny nastalo presídľovanie Rómov zo Slovenska do Čiech, kde mali lepšie pracovné príležitosti ako aj možnosti bývania. V roku 1957 bolo zákonom prijaté opatrenie zamerané na

zamedzenie kočovania, ale aj zákazy na zakladanie rómskych folklórnych súborov, športových klubov, vydávanie rómskych kníh a časopisov. Vláda ČSSR v roku 1965 vydala uznesenie, v ktorom určila „konceptiu likvidácie cigánskych osád a rozptylu cigánskeho obyvateľstva“ do ostatných častí republiky. V roku 1969 vznikla Komisia vlády pre otázky cigánskych obyvateľov, v okresoch boli vybudované okresné komisie, v rámci ktorých bola vytvorená sieť sociálnych terénnych pracovníkov. Zmena postavenia Rómov na Slovensku v dôsledku politickej, ekonomickej a sociálnej zmeny nastala po roku 1989. V roku 1991 im vláda Slovenskej republiky priznala štatút národnostnej menšiny a bola vytvorená pozícia splnomocnenca vlády pre rómske komunity, ako aj samostatný úrad a to v dôsledku sociálnych vlastností Rómov a ich nízkej vzdelanostnej úrovne. V súčasnosti žijú Rómovia v izolovaných rómskych osadách a nedostatočne využívajú možnosti zdravotnej starostlivosti aj keď majú rovnaké možnosti ako obyvatelia majoritnej skupiny. Nevyužívajú možnosti vzdelávania, čo v mnohých lokalitách tiež prispieva k vysokej nezamestnanosti.

Vstupe Slovenska do EÚ v roku 2004 predišlo vytýčenie programov so zameraním na integráciu Rómov, ako jednej z prístupových podmienok. Problematika rómskych komunit sa od roku 2007 naplňa prostredníctvom integrácie projektov z operačných programov. Jednou z významných udalostí v rámci tejto problematiky bolo prihlásenie Slovenskej republiky k Dekáde začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 prostredníctvom ktorej Slovensko napomáha integrácii Rómov a to v oblastiach zamestnanosti, vzdelávania, bývania a zdravia.

Inštitucionálne a programové zabezpečenie rómskej problematiky

Medzi inštitúcie, ktoré pôsobia v oblasti rómskej problematiky, patria regionálne kancelárie **Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (ÚSVSR)**, ktoré okrem poskytovania poradenstva metodicky usmerňujú implementovanie vládou schválených programov v oblastiach: bývanie, zdravie, vzdelávanie, sociálna oblasť a iné (krízové situácie, budovanie partnerstiev a pod.). V rámci Banskobystrického samosprávneho kraja sa tieto regionálne kancelárie nachádzajú v Banskej Bystrici a v Rimavskej Sobote.

- Z činnosti regionálnej kancelárie ÚSVSR v Banskej Bystrici možno spomenúť:
 - *projekt Šťastný život* zameraný na upevnenie sebapoznania, sebadôvery detí zo sociálne znevýhodneného prostredia počas víkendového tábora v obci Veľké Uherce,
 - *zriadenie stanice krízového bývania a osobnej hygieny*, komunitného centra v obciach Pustý Hrad a Stráže.
- Regionálna kancelária ÚSVSR v Rimavskej Sobote vykonáva činnosti zamerané na realizáciu **komunitnej práce** v rámci osvetu medzi rómskou

mládežou, odbúraním predsudkov prostredníctvom hudobného festivalu rómskych detí a detí z majority a i.

- Súčasťou priorít Národného strategického referenčného rámca 2007 – 2013 bola **horizontálna priorita Marginalizovane rómske komunity**, ktorej cieľom bolo zvýšiť ich vzdelanostnú úroveň, zamestnanosť a kvalitu životných podmienok príslušníkov marginalizovanej rómskej komunity. Podpora sa zameriavala na štyri prioritné oblasti: vzdelávanie, zamestnanosť, bývanie a zdravie a súčasne tri problémové okruhy: rodová rovnosť, diskriminácia a chudoba.
- Medzi **strategické dokumenty**, ktoré prinášajú rozvojové koncepcie, plány a opatrenia pri riešení problémov rómskej menšiny, patria:
 - *Strednodobá koncepcia rómskej národnostnej menšiny v SR*, ktorá vychádza z okruhu problémov v rámci spoločenskej integrácie Rómov a spolužitia majoritnej spoločnosti s Rómami (Uznesenie vlády č. 183/2008 k návrhu Strednodobej koncepcie rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike SOLIDARITA-INTEGRITA-INKLÚZIA 2008 - 2013),
 - *Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020*, ktorá reaguje na potrebu spoločenského a sociálneho začleňovania rómskych komunít,
 - *Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015*, ktorý definuje prioritné oblasti a je prílohou stratégie (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, 2013).

Vývoj počtu, lokalizácia a špecifiká rómskej menšiny

Podľa Sčítania obyvateľstva domov a bytov z roku 2001 (SODB, 2001) na Slovensku žilo 90 944 obyvateľov rómskej národnosti, pričom najviac Rómov, až 35,2%, pripadalo na Prešovský kraj. Podľa SODB 2011 ich počet od roku 2001 vzrástol o 15 639, pričom opäť najviac Rómov, 40,7%, žilo v Prešovskom kraji. Uvedené údaje (tab. 1) dokumentujú nárast počtu Rómov na Slovensku, ale aj v Banskobystrickom kraji, do ktorého mesto a teda aj okres Revúca patrí.

Podľa Sčítania obyvateľstva domov a bytov z roku 2001 (SODB, 2001) sa k rómskej národnosti hlásilo 2 797 (6,8%) obyvateľov okresu Revúca z celkového počtu 40 918 obyvateľov. Podľa SODB (2011) sa k rómskej národnosti hlásilo 2 538 (6,3%) obyvateľov z celkového počtu 40 419 obyvateľov, čo znamená, že sa podiel rómskeho obyvateľstva znížil o 259 (0,5%). Rómska národnosť zostáva naďalej treťou najpočetnejšou národnosťou okresu (Štatistický úrad SR, 2013).

Pri SOBD (2011) uviedlo z počtu 2 538 občanov rómskej národnosti rómčinu ako materinský jazyk len 2 220 obyvateľov okresu, čo predstavovalo 5,5% celkovej populácie okresu. Rozdiel medzi uvedenými hodnotami predstavuje 318 Rómov, o ktorých predpokladáme, uviedli maďarčinu ako materinský jazyk. Rómčinu ako najčastejšie používaný jazyk v domácnosti uviedlo len 465

obyvateľov, tj. 1,2 % celkovej populácie, čo je pomerne veľký rozdiel vzhľadom k údajom o počte k príslušnej národnosti. Je diskutabilné, prečo sa tieto údaje tak líšia.

Tab. 1: Počet obyvateľov rómskej národnosti v roku 2001 a 2011 podľa krajov
Table 1: The number of Roma population in 2001 and 2011 by regions

Územie	Počet obyvateľov			
	2001		2011	
	počet	%	počet	%
Bratislavský kraj	753	0,8	765	0,7
Trnavský kraj	3 165	3,5	3 038	2,9
Trenčiansky kraj	1 548	1,7	573	0,5
Nitriansky kraj	4 738	5,2	3 984	3,7
Žilinský kraj	2 799	3,1	2 264	2,1
Banskobystrický kraj	15 474	17	15 531	14,6
Prešovský kraj	32 036	35,2	43 387	40,7
Košický kraj	30 431	33,5	37 041	34,8
Spolu	90 944	100	106 583	100

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2013, upravila: Rampašeková

V meste Revúca sa v roku 2001 hlásilo k rómskej národnosti 557 obyvateľov (4,1 %) z celkového počtu 13 466 obyvateľov. V roku 2011 sa ich hlásilo menej, len 360, čo z celkového počtu 12 828 predstavuje 2,8 % obyvateľov. V tomto prípade ide opäť o pokles 197 obyvateľov, čo je 1,3 %. Napriek poklesu počtu rómskeho obyvateľstva, rómska národnosť zostáva druhou najpočetnejšou národnosťou v meste po slovenskej národnosti. Súčasne pri poslednom sčítaní obyvateľov uviedlo 450 obyvateľov rómčinu ako materinský jazyk (3,5 %) a 36 obyvateľov (0,3 %) rómčinu ako najčastejšie používaný jazyk na verejnosti (Štatistický úrad SR, 2013).

Aj keď štatistické údaje prezentujú pokles obyvateľov rómskej národnosti, príslušníkov rómskej menšiny neustále pribúda. Uvedené údaje zo sčítania preto nevystihujú reálny stav počtu obyvateľov rómskej menšiny, a to preto, že veľká časť Rómov sa nehlási k rómskej národnosti. Dôvodmi, ktoré tento jav zapríčiňujú, môžu byť viaceré - obava z diskriminácie, vnútorná rôznorodosť rómskej menšiny alebo dištancovanie sa od rómskej menšiny, keďže je spájaná so sociálnou zaostalosťou a pod.

Na území mesta Revúca podľa Juráskovej a kol. (2004) boli v roku 2004 i v súčasnosti **lokalizované štyri osídlenia rómskej menšiny** (mapa 2), pričom tri z nich sa nachádzajú v intraviláne a jedno v extraviláne mesta Revúca (Atlas rómskych komunít SR, 2013).

Mapa 2: Lokalizácia rómskych osídlení na území mesta Revúca

Map 2: Location of Roma settlements in the Revúca Town

Zdroj: Jurásková a kol., 2004

Z hľadiska polohy osídlenia tu nachádzame kategóriu osídlenie *mimo mesta*, ktorá predstavuje zoskupenie obydľí vzdialených 200 m od mesta, resp. od Kúpeľnej ulice. V prípade tohto prvého rómskeho osídlenia predstavuje absolútna početnosť 29 obydľí všetkých typov, v ktorých žilo 160 obyvateľov. V tomto osídlení predstavoval podiel obydľí s prípojkou na vodovod 89,7 %, na kanalizáciu 69,0 %, elektrinu 98,7 % a 0,0 % na plyn (tab. 2). Toto osídlenie sa nachádza vo vzdialenosti 200 m. Druhé rómske osídlenie mimo mesta je vzdialené 20 m od intravilánu mesta, pričom v 11 obydľiach žilo 50 obyvateľov bez inžinierskych sietí. Kategória *integrované/koncentrované osídlenie*, v ktorom podľa majority žije viac ako 80% Rómov, združovalo 119 obydľí so 796 obyvateľmi. Osídlenie bolo 100 % napojené na vodovod, kanalizáciu a elektrinu. Osídlenie sa nachádza v intraviláne mesta na ulici Prvého slovenského gymnázia. Poslednú kategóriu vyjadruje *integrované/rozptýlené osídlenie*, ktorého obyvatelia žijú rozptýlene medzi majoritou v počte 274 obyvateľov. Ide o rómskych obyvateľov žijúcich na uliciach Jilemnického, Okružná a Komenského (http://www.minv.sk/?atlas_2013).

Tab. 2: Údaje o rómskych osídleniach na území mesta Revúca v roku 2004
 Table 2: Data of Roma settlements on the territory of the Revúca Town in 2004

Osídlenie		1	2	3	4
	lokalizácia	intravilán	extravilán	intravilán	intravilán
	poloha	mimo mesta	mimo mesta	integrované-koncentrované	integrované-rozptýlené
	vzdialenosť	200 m	20 m	-	-
Počet obydľí		29	11	119	*
Podiel napojenia na inžinierske siete	vodovod	89,0 %	0,0	100,0 %	*
	kanalizácia	69,0 %	0,0	100,0 %	*
	elektrina	98,0 %	0,0	100,0 %	*
	plyn	0,0 %	0,0	0,0 %	*
Počet obyvateľov		160	50	796	274

Zdroj: Jurásková a kol., 2004; upravila: Šefranová (2013)

* nezistený údaj

Vzhľadom na identifikáciu **špecifik** Rómov je nevyhnutné skúmanie vzťahov medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom, ktoré sa navzájom odlišujú, a to svojimi sociálnymi, kultúrnym, ekonomickými a etnickými charakteristikami predovšetkým zo strany minority.

Ako uvádza Valentín a kol. (2006), je na prvý pohľad možno identifikovať vonkajšiu odlišnosť Rómov. Môžeme sem zaradiť fyzický vzhľad, obliekanie, spôsob reči, hlučnosť v komunikácii a i. Táto odlišnosť je u majoritného obyvateľstva vnímaná skôr ako negatívna odlišnosť. *Antropologické špecifiká* Rómov, ktoré sú podmienené biologicky, sú tiež istým činiteľom pri vytváraní vzťahov medzi majoritou a rómskou menšinou. Medzi takéto špecifiká patria žltohnedá farba pleti a tmavá pigmentácia vlasov a očí. Ďalšími špecifikami sú *etnické špecifiká*, ku ktorým možno zaradiť ich vnútorné zákony, normy, pravidlá, hodnotový systém a následne ich spôsob života a kultúru. Za hlavnú etnickú charakteristickú črtu je považovaný rómsky jazyk, prostredníctvom ktorého sa Rómovia dorozumievajú napriek jeho rôznym dialektom. Najvýznamnejším *demografickým špecifikom* je vysoká pôrodnosť. Rómske etnikum sa vyznačuje relatívnou mladosťou, čo vidieť pri vekovej štruktúre obyvateľstva v podobe širokej základne detí, mladých ľudí a nízkym podielom najstarších vekových skupín. V rámci kategórie *ekonomických špecifik* možno spomenúť vysokú nezamestnanosť spôsobenú negramotnosťou, neodobnosťou, nezaujmom o prácu zo strany Rómov. Môžeme však konštatovať, že nezáujem o prácu je spôsobený diskrimináciou tohto obyvateľstva majoritným obyvateľstvom, práve na základe uvedených špecifik.

Mestské obyvateľstvo rómskej národnosti prinieslo do života majoritného

obyvateľstva špecifiká **kultúry** v prejave a to najmä tanečného a hudobného umenia. Minorita mesta Revúca si žije svojím kultúrnym životom v podobe organizovania pravidelného vystúpenia rómskych hudobných skupín na Dňoch mesta Revúca a zároveň sa zapájajú do rôznych projektov. V rámci projektu „*Romano dživipen*“ (Rómsky život), ktorý predstavuje už X. ročník, sa zapojili žiaci škôl mesta Revúca svojimi výtvarnými prácami zobrazujúcich Rómov žijúcich v minulosti i dnes, ich vzťah k hudbe, remeslám, ku kočovníctvu či odievaniu. Do projektu *RomaNet*, ktorého cieľom bolo podporiť spoluprácu rómskych neziskových organizácií, sa zapojilo občianske združenie (OZ) Lácho Drom z Revúcej. Toto OZ organizuje kultúrne podujatia, prehliadky mladých rómskych talentov a podporuje miestne nadané deti (<http://www.revuca.sk/>).

Problematika vzdelávania Rómov

Zmena postavenia Rómov súvisí hlavne s rastom vzdelanosti. Vôľa zmeniť situáciu Rómov vo vzdelávacom systéme sa pretransformovala do podoby **vládných materiálov**. V roku 1998 programové vyhlásenie vlády SR riešilo otázky vzdelávania a výchovy rómskych detí s cieľom nasmerovať prostriedky na dlhoročný program vzdelávania a výchovy rómskych detí, podporu zamestnanosti Rómov i zvyšovanie jej kvality života. V roku 2002 programové vyhlásenie už presne určilo niektoré konkrétne opatrenia v rámci vzdelávania, a to dôraz na predškolskú výchovu a možnosť vzdelávania v materinskom jazyku. Problémy rómskych žiakov a ich nevhodné zaradovanie do špeciálnych škôl obsahuje Správa o stave realizácie štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži SR v rokoch 1990 – 2000 (<https://www.iuventa.sk/files/documents/legislativa/koncepcia%20do%20r.%202007.pdf>).

V roku 2000 bol schválený **Národný program výchovy a vzdelávania v SR** na najbližšie obdobie 15 – 20 rokov ako základný dokumenty determinujúci smer reformy vzdelávacieho systému. V rámci problematiky rómskych detí v školstve obsahuje len krátku časť, pretože v roku 2001 bola vypracovaná **Koncepcia výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov** (<http://www.minedu.sk/data/att/944.pdf>). V koncepcii boli vytýčené hlavné ciele, krátkodobé až dlhodobé kroky na dosiahnutie cieľov, avšak bez očakávaných výsledkov a následne možnosti hodnotenia ich dosahovania. Ďalším materiálom bol **Súčasný stav vo výchove a vzdelávaní rómskych detí a žiakov** z roku 2003 (<https://www.minedu.sk/sucasny-stav-vo-vychove-a-vzdelavani-romskych-deti-a-mladeze-2003/>). Prvá časť popisuje situáciu v oblasti výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov v predškolskej príprave a počas plnenia povinnej školskej dochádzky. Druhú časť materiálu tvoria prílohy – vyhodnotenie plnenia úloh v rezorte školstva za roky 2001 a 2002, problematiku zaradovania rómskych detí do špeciálnych základných škôl, grafické prehľady, zoznam materských, základných a špeciálnych základných škôl podľa obcí a rómskych osád. Informačná správa tvorila analytický podklad k

tvorbe dlhodobej *Koncepcii integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže, vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania*. Z uvedeného vyplýva, že koncepcia je vypracovaná na základe požiadaviek a potrieb praxe. Skladá sa z troch základných častí: analýzy súčasného stavu, koncepčných zámerov a poslednú časť tvoria navrhované odporúčania a opatrenia na zlepšenie vzdelanostnej úrovne. Napriek tomu, že tieto materiály boli schválené vládou, ich spoločným problémom implementácie je, že nie sú dostatočne využívané nástroje vzdelávacej politiky, týkajúce sa predovšetkým otázky financovania. Preto nedochádza k žiadnemu dopadu na správanie škôl a súvisiacich inštitúcií, ktoré ako jediné ich môžu naplňať (Alexander a kol., 2004).

Za nedostatkom činností a aktivít na nápravu spomínanej situácie pri riešení rómskej problematiky vo vzdelávacom systéme možno vidieť ako jednu z hlavných príčin inštitucionálne zabezpečenie. Na dosiahnutie skutočného pokroku v tejto oblasti je nevyhnutná nielen politická podpora, ľudské zdroje, ale i prebratie zodpovednosti útvarov a orgánov s potrebnými kompetenciami v rómskej otázke.

V rámci medzinárodnej komunikácie a tvorby medzinárodných projektov vystupuje **Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR**. Za prípravu a realizáciu politiky školstva zodpovedá **Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR**. Vzhľadom na problematiku vzdelávania Rómov je orientovaný v sekcii regionálneho školstva – Odbor špeciálnych škôl, špeciálnych výchovných zariadení a poradenských zariadení a Oddelenie škôl s vyučovacím jazykom národnostných menšín a vzdelávania rómskych komunít, ktoré vydávajú viacero materiálov a koncepcií týkajúcich sa vzdelávania Rómov. Popri spomínanom ministerstve vystupuje ústredný orgán **Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR**, podľa ktorého sociálna reforma zvýšila motiváciu sociálne odkázaných v oblasti vzdelávania, čiastočne prispela k riešeniu dochádzky (sociálne štipendia). Prehľbovaním systematického riešenia kvality vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia sa zaoberá **Štátna školská inšpekcia**. Za zavádzanie rómskeho jazyka, výskum a vývojové úlohy v súvislosti s rómskymi deťmi zodpovedá **Štátny pedagogický ústav**. Aktivitu pre učiteľov zabezpečuje **Rómske vzdelávacie centrum Prešov**. Vysokoškolským vzdelávaním pedagógov pre rómskych žiakov sa zaoberá **Ústav romologických štúdií FSVaZ UKF v Nitre**.

V rámci mesta Revúca pôsobia inštitúcie **Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie**, ktorá poskytuje poradenstvo v oblasti vzdelávania, výchovy, správania a prevencie pre osoby od 3 rokov po dospelosť (Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, 2013). Ďalšou je **Špeciálno-pedagogická poradňa** zaoberajúca sa špeciálnymi potrebami detí a spolupracuje pri vzdelávaní týchto detí (Špeciálna základná škola v meste Revúca, 2013).

Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia so zameraním na Rómov

Podľa obsahu práva na súdnu a inú právnu ochranu uvedenú v čl. 46 ods. 1 Ústavy SR (http://portal.concourt.sk/Zbierka/1994/2_94s.pdf) nie je možné získavať informácie o národnosti dieťaťa inak ako na základe sebaidentifikácie, čiže keď sa dieťaťa, prípadne jeho rodičia, sami hlásia k rómskej národnosti. Každý iný spôsob môže viesť k diskriminačnému zneužitiu údajov a taktiež zasahuje do práv jednotlivca.

V praxi existujú alternatívne používané kategórie pre určenie prípadnej problémovosti dieťaťa, ktoré sa často používajú pri rómskych deťoch. Spravidla ide o pomenovanie „**deti zo sociálne znevýhodneného prostredia**“.

V meste Revúca sa nachádzajú štyri základné a štyri stredné školy, ktoré k 1.9.2013 navštevovalo v rámci obcí okresu Revúca 498 sociálne znevýhodnených žiakov (tab. 2). Vo všetkých školách sú vzdelávaní a vychovávaní sociálne znevýhodnení žiaci spolu s ostatnou populáciou. Podiel sociálne znevýhodnených žiakov na týchto štyroch základných školách predstavoval 68,7 %, pričom v rámci ZŠ najviac uvedených žiakov navštevovalo základnú školu I. B. Zocha (graf 1). Na SŠ bol podiel sociálne znevýhodnených žiakov 31,3 %, pričom najviac takýchto žiakov navštevovalo Združenú strednú odbornú školu obchodu a služieb (graf 2).

Graf 1: Podiel sociálne znevýhodnených žiakov z celkového počtu žiakov základných škôl mesta Revúca k 1.9.2013

Graph 1: Proportion of socially disadvantaged students of the total number of primary school pupils in the Revúca Town on 1.9.2013

Zdroj: Interné materiály základných a stredných škôl mesta Revúca (2013)

Spracovala: Šefranová (2013)

Graf 2: Podiel sociálne znevýhodnených žiakov z celkového počtu žiakov stredných škôl mesta Revúca k 1.9.2013

Graph 2: Proportion of socially disadvantaged students of the total number of secondary school pupils in the Revúca Town on 1.9.2013

Zdroj: Interné materiály základných a stredných škôl mesta Revúca (2013);
Spracovala: Šefranová (2013)

V rámci ZŠ celkový počet žiakov navštevujúcich Špeciálnu základnú školu bol 90 a z toho je 68 (61%) sociálne znevýhodnených. Tento vysoký podiel zastúpenia sociálne znevýhodnených rómskych detí v jedinej špeciálnej škole často súvisí s ich neúspechom na bežných školách i s tým, že súčasný vzdelávací systém im nedokáže pomôcť a poradiť si s nimi. I keď väčšina žiadnym mentálnym postihnutím netrpí, sú zaraďovaní do príslušnej školy. Vývojový trend poukazuje na každoročný pokles celkového počtu žiakov na jednotlivých školách a rast počtu sociálne znevýhodnených žiakov (Ústav informácií a prognóz školstva, 2013).

Základné školy mesta Revúca slúžia pre vzdelávanie detí aj z okolitých obcí. Sociálne znevýhodnení žiaci dochádzajú celkovo z 15 obcí. Najviac sociálne znevýhodnených žiakov pochádza priamo z mesta Revúca v počte 373. V rámci ostatných obcí okresu Revúca najviac sociálne znevýhodnených žiakov dochádza z obce Muránska Dlhá Lúka (28) a najmenej v počte 3 z obce Mokrý Lúka (tab. 3, mapa 3).

Medzi najčastejšie problémy sociálne znevýhodnených žiakov možno zaradiť:

- problém dochádzky,
- nedostatočné výsledky vo všetkých etapách vzdelávacieho procesu,
- nízka početnosť štúdií na stredných školách a minimálna na vysokých školách,
- vysoký podiel v špeciálnom školstve (triedy pre deti s ľahkým mentálnym postihnutím).

Tab. 3: Zoznam obcí v rámci okresu Revúca, z ktorých dochádzajú sociálne znevýhodnení žiaci do základných a stredných škôl mesta Revúca k 1.9.2013

Table 3: List of municipalities within the Revúca District, of which the socially disadvantaged pupils into primary and secondary schools to commute in the Revúca Town on 1.9.2013

Názov obce	Počet sociálne znevýhodnených žiakov
Gemerské Teplice	4
Hucín	9
Jelšava	14
Kameňany	10
Lubeník	6
Magnezitovce	9
Mokrú Lúka	3
Muráň	4
Muránska Dlhá Lúka	28
Muránska Zdychava	13
Rákoš	9
Revúca	373
Revúcka Lehota	6
Sirk	5
Šivetice	5
Spolu	498

Zdroj: Interné materiály základných a stredných škôl mesta Revúca (2013)

Rómska komunita vo vzťahu ku majorite

V rámci zisťovania miery spolužitia majority s obyvateľmi rómskej národnosti sme zrealizovali prieskum verejnej mienky formou dotazníka. Dotazníky boli určené majoritnému obyvateľstvu mesta. Na prieskume sa zúčastnilo 120 respondentov, z toho 61 žien (50,8 %) a 59 mužov (49,2 %). Podľa veku tvorili najpočetnejšiu skupinu obyvatelia v kategórii 40 – 49 rokov (22,5 %), najnižší podiel účasti tvorili obyvatelia nad 60 rokov (10,0 %). Z hľadiska najvyššieho ukončeného vzdelania bolo najviac respondentov so stredným vzdelaním s maturitou (47,5 %), najmenej so základným vzdelaním (8,3). V rámci ekonomickej aktivity prevažovali respondenti kategórie zamestnaný (51,7 %) a minimálny podiel tvorili respondenti kategórie na materskej dovolenke (6,7 %).

Respondenti sa stotožnili s názorom, že Rómovia sú zvyhodňovaní, pričom túto kategóriu si zvolilo všetkých 120 opýtaných. Podľa charakteru vzťahov 64,2 % respondentov nemá s rómskou komunitou žiadny vzťah.

Mapa 3: Dochádzka sociálne znevýhodnených žiakov z obcí okresu Revúca do okresného mesta

Map 3: Attendance of the socially disadvantaged pupils from municipalities of the Revúca District to the district town

Patricia Šefranová by ArcGis 9.3

Zdroj: Interné materiály základných a stredných škôl,
Spracovala: Šefranová (2013)

Až 78,3 % opýtaných považuje prítomnosť Rómov v meste za nebezpečnú, pričom najčastejšími dôvodmi podľa respondentov je:

- ničenie verejného a súkromného majetku Rómami,
- krádeže,
- ohrozovanie života a zdravia ostatných obyvateľov,
- vulgárnosť a nedisciplinovanosť.

Podľa 30,8 % respondentov je najdominantnejšou vlastnosťou Rómov ich neprispôsobivosť. Z hľadiska riešenia problematiky vzdelávania rómskych detí by bolo podľa opýtaných najvýhodnejším riešením zriadenie reedukačného centra (27,5 %), ktoré by vedelo poskytnúť mravnú, sociálnu i emocionálnu nápravu sociálne neprispôsobivým. Ako ďalšiu možnosť uviedli poskytovanie základného a špecializovaného poradenstva (20,8%), ktorého aktivity by boli zamerané na oblasť hygieny, dochádzky do školy a riadenia financií domácností (Šefranová, 2013).

Návrhy na riešenie vzdelávania rómskych žiakov

V súčasnosti možno vidieť trend rastu počtu rómskych matiek v nižšom veku ako 16 rokov. Dievčatá v tomto veku nie sú po stránke mentálnej a ekonomickej pripravené na materstvo. Deti takýchto mladistvých matiek sa rodia do sociálneho prostredia s nevytvorenými rodinnými podmienkami, určitým zázemím a istotami. Takéto deti sprevádza pri vývoji nekontrolované správanie a konanie, ktoré, očakávame, že sa prejaví vo vyššej miere kriminality a nevhodnom spoločenskom správaní a v spolunažívaní s majoritou.

Riešenie tejto problematiky nie je jednoduché. Najväčšie možnosti vidíme vo vytvorení reedukačného centra a v multikultúrnom vzdelávaní. **Reedukačné centrum** by bolo určitým prostriedkom na zlepšenie tejto situácie v rámci podpory a pomoci s cieľom sociálneho začlenenia alebo prevencie sociálneho vylúčenia. Vhodný priestor pre zrealizovanie výstavby centra sa nachádza na ul. Litovelská, v blízkosti integrovaného rómskeho osídlenia. Zriadením centra môže byť poskytovaná výchova a vzdelávanie deťom s poruchami psychického a sociálneho vývinu, u ktorých sa takéto poruchy nedokážu zvládnuť bežnými spôsobmi. Zároveň centrum môže umožniť prípravu na povolanie, výchovu k prosociálnemu správaniu, či vzdelávanie so zameraním na prípravu materstva a rodičovstva.

Nami preferovanou možnosťou riešenia je **multikultúrna výchova**, poskytovaná už v predškolskom zariadení, na ktorú by nadväzovala multikultúrna výchova na základnej škole. Poskytovanie multikultúrnej výchovy v materskej škole pre rómske deti, je najdôležitejším prvkom samotného úspechu v rámci zaradenia do spoločnosti.

Záver

Vývojový trend počtu obyvateľstva rómskej národnosti má neustále rastúcu

tendenciu, v dôsledku čoho vláda neustále vytvára koncepcie a programy zamerané na ich integráciu do spoločnosti. Vzdelanie je jedným z kľúčových prvkov riešenia problematiky Rómov. Konštatujeme, že stupeň vzdelanosti je stále nízky. Dôvodom je školský systém nerešpektujúci kultúru rôznorodost' tejto národnosti. V súčasnosti je preferované riešenie vzdelávania rómskych detí ich zaraďovaním do špeciálnych škôl, ktoré negatívne ovplyvňuje ich samotnú budúcnosť. Finančné prostriedky vynaložené na súčasný spôsob vzdelávania neprinášajú požadovaný efekt. Väčší dôraz je potrebné dať na transformáciu vzdelávacieho systému, ktorý by rómskym deťom poskytol prostredie na vzdelávanie prispôbené ich kultúrnym, jazykovým či psychickým požiadavkám. Efektivita transformačného vzdelávacieho systému môže spočívať v zriadení multikultúrnej základnej a materskej školy pre deti rómskej národnosti.

Aj samotné výsledky prieskumu verejnej mienky upozornili na to, že spôsob života a správanie sa Rómov sú brzdiacimi faktormi v ich integrácii medzi majoritu. Majoritná spoločnosť upozorňuje však na to, že Rómovia tvoria národnosť, ktorá má isté práva, ale je potrebné plniť si aj povinnosti a mať zodpovednosť voči spoločnosti.

Literatúra

- Alexander, J. a kol. 2004.** Rómske deti v slovenskom školstve. Bratislava : Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2004. 94 s. ISBN 80-89041-81-7.
- Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013.** Bratislava : Ministerstvo vnútra SR. http://www.minv.sk/?atlas_2013 (2013-02-11)
- Dubcová, A. a kol. 2008.** Geografia Slovenska. Nitra : Fakulta prírodných vied UKF v Nitre, 2008. 351 s. ISBN 978-80-8094-422-3.
- Hancock, I. 2005.** My rómsky národ. Bratislava : Petrus, 2005. 261 s. ISBN 80-88939-97-6.
- Horváthová, E. 1964.** Cigáni na Slovensku. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964. 396 s. ISBN 71-066-64.
http://portal.concourt.sk/Zbierka/1994/2_94s.pdf
<http://www.minedu.sk/data/att/944.pdf>
<https://www.minedu.sk/sucasny-stav-vo-vychove-a-vzdelavani-romskych-deti-a-mladeze-2003/>
http://www.minv.sk/?atlas_2013
<https://www.iuventa.sk/files/documents/legislativa/koncepcia%20do%20r.%202007.pdf>
<http://www.revuca.sk/>
- Jurásková, M. a kol. 2004.** Atlas rómskych komunít na Slovensku 2004. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2004. 191 s. ISBN 80-88991-27-7
- Kandračová, V. 2010.** Rómske osídlenie Slovenska. In Geografické poznatky bez hraníc, Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 127-144.

ISBN 978-80-7097-836-8.

Mann, A. a kol. 2000. Rómsky dejepis. Bratislava : Kalligram, 2000. 56 s. ISBN 80-7149-316-3.

Michaeli, E. a kol. 2003. Vybrané aspekty štruktúry rómskej komunity v niektorých regiónoch východného Slovenska. In: Zborník štúdií z grantu VEGA č. 1/0493/03: Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoju, Prešov, ManaCon.

Michaeli, E. 2004. Vybrané regionálnogeografické aspekty rómskej komunity v Slovenskej republike. In Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belli, Reflexie geografických výskumov v strednej Európe s dôrazom na ich využitie v praxi (medzinárodná vedecká konferencia), Banská Bystrica, p. 70 – 75

Sčítanie obyvateľstva domov a bytov z roku 2001. <http://sodb.infostat.sk/sodb/sk/2001/oscitani2001.htm>

Sčítanie obyvateľstva domov a bytov z roku 2011. <http://sodb.infostat.sk/sodb/sk/2011/oscitani2011.htm>

Správa o stave realizácie štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži SR v rokoch 1990 – 2000. https://www.iuventa.sk/files/documents/1_eurodesk/import/Dokumenty%20pre%20stranku/narodna%20sprava.pdf (2013-02-11)

Šefranová, P. 2013. Regionálny rozvoj mesta Revúca. Nitra : FPV UKF, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, 2013. Manuskript.

Solcová, L. 2012. Roma ethnitown and poverty in the Nitra region In Geography and Geoinformatics: Challenge for Practise and Education : Proceedings of 19th International Conference. Brno, 8. - 9. September 2011. Brno : Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5799-9, p. 386-395.

Špeciálna základná škola Revúca, 2013. Centrum špeciálnopedagogického poradenstva. <http://www.specialnazs.ferdonet.sk/poradna.html> (2013-05-14)

Štatistický úrad SR, 2013. <http://www.statistics.sk/> (2013-11-27)

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny v Revúcej, 2013. Zamestnávateľské subjekty v územnej pôsobnosti ÚPSVR Revúca. http://www.upsvar.sk/buxus/docs/urady/RA/Zamestnavatelske_subjekty/Zamestnavatelske_subjekty_RA_2012.pdf (2013-05-14)

Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 2013. <http://www.romovia.vlada.gov.sk/> (2013-12-10)

Ústav informácií a prognóz školstva, 2013. Prehľad základných a stredných škôl. <http://www.uips.sk/prehlady-skol/> (2013-05-10)

Uznesenie vlády č. 183/2008 k návrhu Strednodobej koncepcie rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike SOLIDARITA-INTEGRITA-INKLÚZIA 2008-2013. <http://www.rvp.sk/doc.php?n=41>

Valentín, J. a kol. 2006. Prierez socio-kultúrnymi vrstvami identity Rómov. Nitra : UKF, 2006 146 s. ISBN 80-8050-981-6.

Veselovský, J. 2012. Chudoba na príklade Nitrianskeho kraj. Nitra : UKF, 2012, 206 s. ISBN 978-80-558-0056-1.

ROMA COMMUNITY OF THE REVÚCA TOWN

Summary

Revúca Town is an area with a growing of Roma community, which is necessary the majority to integrate. Evidence of this need are the unofficial statistics, which 10 until 20,0 % of the Roma population in the total population of the town to present. One of the key factors in addressing the Roma issue is education, which 25.0 % of socially disadvantaged pupils in schools to confirm. Another argument is also the opinion poll, according to which the behavior and way of life of the Roma their integration to prevent and therefore is necessary the education of Roma children to focus. The solution of education problem can be found in build the re-education centre, pre-school education for Roma children and the multicultural elementary school to build.

Mgr. Patricia Šefranová

E-mail: patricia.sefranova@gmail.com

RNDr. Zuzana Rampašeková, PhD.

Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF v Nitre

Trieda A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

E-mail: zrampasekova@ukf.sk

RNDr. Daša Oremusová, PhD.

Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF v Nitre

Trieda A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

E-mail: doremusova@ukf.sk